

Ольга Пестрецова,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПРАВОВИМИ РЕСУРСАМИ (ДОСВІД ВІТЧИЗНЯНИХ БІБЛІОТЕК)

У статті розглянуто вітчизняний досвід бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами. Визначено найбільш поширені форми й напрями здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами на прикладі вітчизняних бібліотек, вибір яких для дослідження зумовлений активністю їхньої роботи, системністю представлення їх у інформаційному просторі, актуальністю інформаційного наповнення сайтів.

Ключові слова: бібліотека, правове інформування, е-урядування, бібліотечні проекти, інформаційний ресурс (веб-сайт).

Посилення уваги до правових аспектів суспільного розвитку, спричинене процесами державотворення та демократичного переходу в Україні, позначилось як на змінах в інформаційних потребах, актуалізуючи запити на інформацію політико-правового характеру, так і на діяльності бібліотечно-інформаційних установ, у якій виразно окреслюється напрям правового інформування та надання доступу до правової інформації. Останнє проявилось у виокремленні в структурі бібліотек відповідних підрозділів і розширенні спектра бібліотечно-інформаційних послуг. Трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності, пов'язані з процесом розвитку правової сфери, потребують нині теоретичного осмислення й узагальнення. Відповідний напрям досліджень у вітчизняному бібліотекознавстві представлений поодинокими публікаціями, головним чином у контексті осмислення практичної реалізації бібліотечних проектів.

Зокрема, проблема діяльності бібліотек у галузі політико-правового інформування знайшла відображення в ряді досліджень [1, 4–7, 10, 12, 18]. Водночас напрацьований бібліотеками досвід участі у правових

соціальних комунікаціях дає змогу говорити про нагальність узагальнення відповідних практик.

Метою цієї статті є визначення найбільш поширених форм і напрямів здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами на прикладі бібліотек, вибір яких зумовлений як активністю їхньої роботи, так і системністю представлення їх у інформаційному просторі та актуальністю інформаційного наповнення сайтів. Для дослідження було відібрано 10 українських бібліотек, які представлені в мережі через веб-сайти. У вибірку було включено бібліотеки, що мають статус загальнодержавного значення, зокрема Національну юридичну бібліотеку (НЮБ) – структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) [17] та Національну бібліотеку України ім. Ярослава Мудрого [колишня Національна парламентська бібліотека України (1994–2016)] [16]; шість обласних універсальних наукових бібліотек: Вінницьку [2], Волинську [3], Дніпровську [8], Закарпатську [9], Івано-Франківську [11], Кропивницьку [13]; дві бібліотеки вищих навчальних закладів – Наукову бібліотеку Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого [15] та Наукову бібліотеку Національного університету «Одеська юридична академія» (НУ ОЮА) [14] (на етапі аналізу матеріалів веб-сайтів було виявлено, що інтернет-представництво останньої бібліотеки оновлюється не активно, багато рубрик на сайті перебуває на етапі розробки).

Аналіз представлення інформаційно-правової роботи на веб-сайтах цих бібліотек дав змогу виявити основні напрями та форми роботи з бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами кожної з бібліотек, а також виявити і описати участь у системних (державних, регіональних, грантових чи змішаних) проектах, що об'єднують діяльність багатьох бібліотек та органів влади, громадських та міжвідомчих організацій.

Проведений аналіз дає змогу виділити як один з напрямів бібліотечної роботи традиційну роботу з надання доступу до бібліотечного фонду та її трансформації, зумовлені розвитком і впровадженням у бібліотечне обслуговування інформаційно-комунікаційних технологій. Пріоритетність цього напрямку роботи в першу чергу характерна для тих бібліотек, що мають правову спеціалізацію. Наприклад, Наукова бібліотека Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого в силу

основної функції – забезпечення навчального та наукового процесу юридичного профілю – має фонд, що нараховує майже 1,5 млн видань із права та суміжних дисциплін і надає доступ до сучасної колекції книг, яка сформована у рамках європейських проектів та програм з порівняльного правознавства, законодавства країн Європейського Союзу, міжнародної судової практики тощо. Значна увага у формуванні та представленні фонду приділяється історії вітчизняної і світової правової думки: систематизоване зібрання історико-правової тематики бібліотеки налічує понад 42 тис. од. зберігання (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=11&Itemid=118).

Поряд із забезпеченням навчального процесу бібліотека здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень, цільових комплексних науково-дослідницьких програм з проблем формування національної правової системи України, правових механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, правового регулювання інноваційного розвитку України, місця України в системі сучасного міжнародного правопорядку тощо. Відповідно, важливим елементом віртуального освітнього інформаційного середовища вишу є доступ до комплексних електронних ресурсів: стандартизованих електронних навчально-методичних комплексів СЕНМК (електронний ресурс, що надає інформацію про забезпечення навчально-методичною літературою навчальних дисциплін відповідно до стандартів підготовки фахівців з права: повнотекстові підручники, навчально-методичні посібники та списки рекомендованої літератури з навчальних дисциплін, що викладаються); проблемно-орієнтованих предметних банків знань (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=56&Itemid=151); університетського електронного репозитарію eNULAIR; бібліотеки електронних копій раритетних видань; електронної колекції рідкісних видань з права eLEGALIUM (повнотекстові праці представників харківської правової школи XIX – початку XX ст., видань середини XX ст.) (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=270&Itemid=126).

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» надає користувачам доступ до веб-каталогу «Бібліотека

сучасної правової думки України» (<http://bspm.onua.edu.ua>), що дає змогу здійснювати пошук серед зібраних праць сучасних учених-правознавців: монографій і збірників, дисертацій та авторефератів, навчальних та методичних посібників, електронних документів та ресурсів. Пошук у веб-каталозі починається з вибору однієї з численних рубрик дворівневого рубрикатора, заснованого на україномовному еталонному виданні УДК з розділами 34 («Право. Юриспруденція») і 35 («Державне адміністративне управління»). Пошуковий дворівневий рубрикатор надає читачеві ієрархію правових знань, оформлену у вигляді списку рубрик. Кожній рубриці відповідає прихований від читача запит на пошук по відповідному індексу УДК. Одночасно надається можливість пошуку в зазначеному масиві документів і по інших полях бібліографічного опису.

Іншим прикладом є Національна юридична бібліотека, інформаційна база якої складається з розподіленого ресурсу у фондах НБУВ, а також електронних ресурсів, якими комплектується бібліотека, та обсягів інформації, акумульованих інформаційно-аналітичними підрозділами НБУВ і опублікованих на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій. Цей сайт, що є однією з інформаційних платформ аналітичних підрозділів НБУВ, зокрема й Національної юридичної бібліотеки, крім акумульованих ресурсів правового характеру, представляє онлайн-доступ до монографічної літератури правової та суміжної тематики та інформаційно-аналітичної продукції НЮБ. Надає доступ до електронного каталогу НБУВ з питань юридичних наук, повнотекстової колекції літератури юридичної тематики (кодекси, наукові видання, монографії, довідники, енциклопедії, словники, підручники, методичні посібники), реферативної бази даних; бази авторефератів дисертацій з юридичних дисциплін; анотованого тематичного навігатора «Українськими ресурсами Інтернету для юристів»; електронної колекції повнотекстової літератури правового змісту.

Поряд із зберіганням і наданням доступу до правової інформації бібліотеки займаються популяризацією колекцій чи додатковим інформуванням з окремих тем і питань. Реалізації цього завдання сприяє створення і представлення віртуальних виставок. Наповнення таких ресурсів на сайтах бібліотек дає змогу виявити певні тенденції. Це, по-перше, історичний принцип вибору тематики: значна увага

приділена знаменним датам, ювілеям, визначним подіям з відчутним акцентом на тематику державотворення та національної правової традиції. По-друге – блок віртуальних виставок, що розкривають актуальні питання правотворення та правозастосування, наприклад «Безоплатна правова допомога: стандарти Ради Європи та українська практика», «Місцева демократія – орієнтири на європейські стандарти», «Інформаційна безпека в глобальному світі», «Цивільне право в системі права України», «Державна мова: правовий статус», «Децентралізація влади – шлях до народовладдя» тощо.

Окрім представлення та надання онлайн-доступу до власних фондів, бібліотеки виступають агрегаторами якісної та актуальної інформації правового характеру, орієнтуючи через веб-портал користувачів у її масивах. У цьому випадку може йтися про акумуляцію на сайті корисних ресурсів, складання та уточнення рекомендаційних списків, навігацію різноманітними базами даних і електронними бібліотеками. Так, на сайтах багатьох досліджених бібліотек представлено банери офіційних сайтів, зокрема Президента України, Кабінету Міністрів, Верховної Ради, Комітету економічних реформ, Національного комітету Міжнародної торгової палати, Національної академії державного управління, Торгово-промислової палати України, посольств, громадських організацій, вищих навчальних закладів тощо.

Важливою складовою діяльності з надання доступу до якісної та актуальної інформації є передплачені бібліотеками бази даних: «Ліга. Закон», «Законодавство України» чи інших інформаційних баз. Наприклад, Наукова бібліотека Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого надає передплачений доступ до інформаційних баз: до е-журналів, зокрема Law&SocietyReview, юридичного журналу «Право України»; офлайн-баз даних, серед яких: Професійна правова система МЕГА НАУ – найпотужніша правова офлайн-система України, що гарантує користувачам постійний доступ до інформації, а також забезпечує надійний зв'язок між нормативно-правовою базою і базою судових рішень.

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» надає доступ до ресурсів Oxford University Press, зокрема бази відкритого доступу матеріалів із проблематики біженців та реалізації їхніх прав, створеної Oxford University Press у відповідь на мігра-

ційну кризу та з метою підвищення обізнаності пересічних громадян, а також для інформування вчених щодо правового статусу біженців і мігрантів. Ресурс, що містить розділи книг, журнальні статті, інший контент, що стосується проблеми для надання правової допомоги тим, хто працює з біженцями, розташовано на порталі Oxford University Press. Також Наукова бібліотека НУ ОЮА отримала ексклюзивний доступ до нової академічної платформи Cambridge Core, яка була започаткована у 2015 р. і містить понад 30 тис. книжок та 360 наукових журналів різних сфер, зокрема доступні журнали з правових і соціальних наук. У рамках наданого доступу Наукова бібліотека НУ ОЮА бере участь у вдосконаленні платформи та тестуванні її можливостей. Також у бібліотеки є тестовий доступ до колекцій Social Science Research Network (SSRN), що є одним з продуктів компанії Elsevier. Метою SSRN є поширення в усьому світі соціальних досліджень. Ресурс складається з ряду спеціалізованих науково-дослідних мереж у кожній із соціальних наук (<http://library.onua.edu.ua/archives/9222>).

Ще одним напрямом бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є здійснення бібліотеками інформаційно-аналітичного забезпечення наукових структур, органів державної влади, регіональних органів управління та громадського сектору. Відповідний інформаційний супровід, спрямований на сприяння вдосконаленню правотворчої діяльності в Україні, вивчення громадської думки про ефективність правотворення та суспільних потреб у його вдосконаленні, здійснюється Національною юридичною бібліотекою НБУВ. Підготовлені НЮБ інформаційно-аналітичні продукти надаються користувачам, у тому числі корпоративним, як у вигляді вибіркового документного розповсюдження, так і у форматі інформаційно-аналітичних видань, доступ до яких забезпечується через веб-сторінки Центру досліджень соціальних комунікацій. До уваги користувачів запропоновано інформаційно-аналітичні бюлетені «Громадська думка про правотворення», «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти» та ряд інших спеціальних видань. Крім того, ведеться робота щодо забезпечення ефективного доступу до документного, наукового, інформаційно-аналітичного ресурсу правової та необхідної в правових відносинах суміжної з нею іншої інформації й реалізації національно-освітніх та науково-популярних програм у сфері правового забезпечення розвитку суспільства.

Окремої уваги в контексті дослідження процесу здійснення бібліотеками бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами заслуговують різноманітні проекти, що реалізуються як за ініціативою самих бібліотечних установ, так і ті, що є ініціативою регіональних або центральних органів влади. До таких проектів, зокрема, належать і ті, що реалізуються за участі міжнародних організацій, найчастіше – на грантовій основі. Зазвичай проекти спрямовані на орієнтацію користувачів у тих ресурсах, що задовольняють їхні громадянські права на інформацію, наприклад допомога в комунікації влада – громадяни, влада – бізнес тощо; захист прав; допомогу малозахищеним категоріям населення. Виділяються також проекти щодо надання спеціального доступу до наукової інформації.

Щодо реалізації бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами, то залежно від його масштабів, зумовлених статусом бібліотеки, завданнями, визначеними для неї, спостерігається два підходи: бібліотечно-інформаційне обслуговування правовими ресурсами як напрям загального бібліотечно-інформаційного обслуговування, яке реалізується всіма підрозділами бібліотеки. Другий підхід полягає у створенні спеціалізованих підрозділів, що можуть мати статус відділів, інститутів, служб, секторів, центрів, урешті-решт юридичних бібліотек як структурних підрозділів, для яких такий вид обслуговування є безпосереднім завданням і призначенням. Наприклад, НЮБ у складі НБУВ. За тим же принципом функціонує Юридична бібліотека (Law Library) у Бібліотеці Конгресу США. Отже, дослідження напрямів роботи щодо здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами актуалізує питання особливостей створення та функціонування спеціальних підрозділів у структурі бібліотек.

З метою розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру та вдосконалення процесів обслуговування користувачів правовими ресурсами на основі використання як традиційних, так і нових бібліотечно-інформаційних технологій у Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого функціонує Центр правової інформації. Серед його завдань, зокрема, кваліфікована допомога користувачам бібліотеки та загалом усім верствам населення у використанні правових інформаційних ресурсів.

У цьому контексті на увагу також заслуговує Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва, яка здійснює правове інфор-

мування в рамках роботи Сектору правової інформації – це структурний підрозділ бібліотеки, робота якого спрямована на розширення можливостей вільного доступу громадян до правової інформації з використанням сучасних інформаційних технологій. Цей підрозділ обслуговує користувачів правовою літературою (фонд загальним обсягом – 31 тис. документів: довідкові та енциклопедичні видання юридичного характеру; кодекси законів, збірники офіційних документів України, коментарі до них; збірники документів міжнародного й зарубіжного права; періодичні видання; інформаційні матеріали на CD-ROM; популярна література з питань права) (<http://www.library.vn.ua/structure/pravo.html>).

Спеціалізованими підрозділами бібліотек є також створені в багатьох вітчизняних бібліотечних установах пункти доступу громадян (ПДГ) до інформації органів державної влади – інформаційні центри, де громадяни мають можливість отримувати необхідну інформацію про діяльність органів державної влади (з електронних джерел у тому числі) та дізнатись, яким чином можна долучитись до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень. ПДГ функціонують у багатьох українських бібліотеках, наприклад у Закарпатській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Ф. Потушняка, Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Франка, Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. К. А. Тімірязєва, Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого, Волинській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Олени Пчілки. Станом на 2017 р. кількість бібліотек у мережі ПДГ перетнула 1000 (<https://ula.org.ua/255-programi-proekti/302-proekt-merezha-punktiv-dostupu-gromadyan-do-oficijnoyi-informaciyi>).

Поряд з безпосереднім обслуговуванням користувачів інформацією правового характеру важливим напрямом роботи бібліотек у рамках бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є реалізація консультаційної діяльності, коли бібліотека виступає платформою, а відповідний її підрозділ – організатором і куратором проєктів зі створення та функціонування громадських юридичних приймалень на базі бібліотек, де консультування здійснюють професійні юристи на громадських засадах.

Як правило, до правового інформування активно долучаються територіальні органи Міністерства юстиції, наприклад центри правової

інформації при обласних, районних, міських адміністраціях. Доволі часто такі центри для надання правової допомоги громадянам використовують інформаційні потужності бібліотек. Утім, спектр організацій, що співпрацюють з бібліотеками, значно ширший. Так, у Вінницькій ОУНБ на базі сектору правової інформації працюють громадська юридична приймальня; молодіжний юридичний лекторій «Феміда», основна мета якого – виховання правосвідомих громадян; Гендерний клуб «Я + Ти = Ми», головна мета якого – поширення просвітницької культури громадян щодо забезпечення рівних прав чоловіків і жінок, сприяння вихованню толерантності в суспільстві з метою розвитку його демократичності та прозорості (<http://www.library.vn.ua/structure/pravo.html>).

Просвітницьку роботу з питань гендерної рівності здійснює також Обласний інформаційно-консультаційний гендерний центр (ОГЦ) Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (gender.org.ua/index.php; <http://krona.org.ua/pro-nas.htm>). Його мета – проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі, подолання стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві; популяризація політики рівних можливостей у соціальному, економічному, політичному та культурному житті України; інформаційна підтримка громадських організацій міста з гендерного спрямування.

Інший вид консультаційних юридичних послуг – безкоштовні консультації патентних повірених України та патентознавців з питань інтелектуальної власності, правової охорони винаходів, промислових зразків, знаків для товарів та послуг пропонує мешканцям міста Дніпровська обласна універсальна наукова бібліотека імені першочителів слов'янських Кирила і Мефодія (ДОУНБ). Такі консультації надаються в рамках діяльності патентно-технічного відділу установи.

При Центрі правової інформації Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого для надання безоплатної юридичної допомоги населенню відкрита громадська приймальня спільно зі Всеукраїнською спеціальною колегією з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

Перспективним форматом у рамках бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є підрозділ «Юридична клініка», основним завданням якої є надання безкоштовної консультаційної юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення,

насамперед малозабезпеченим, людям з фізичними обмеженнями, багатодітним і неповним родинам. Такий формат обрала, наприклад, Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. До популяризації «Юридичної клініки» бібліотека залучає ЗМІ, організовує зустрічі представників Головного управління юстиції та студентів і курсантів юридичних ВНЗ з журналістами місцевого телебачення.

Успішною є участь бібліотек у масштабних проєктах, спрямованих на підвищення правової культури й забезпечення прав громадян, що їх реалізують міжнародні організації та органи влади різних рівнів. Ця діяльність бібліотек є одним з напрямів роботи, який залучає позабюджетні джерела фінансування, надає додаткові можливості збільшення інформаційних і матеріальних ресурсів. Наприклад, проєкт «Організація дистанційної безоплатної первинної правової допомоги для жителів віддалених громад з використанням інформаційних технологій», ініційований благодійною організацією «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги», яка запровадила масштабну правозахисну ініціативу на території восьми областей (http://tcentrlutsk.blogspot.com/p/blog-page_5.html).

Мета проєкту – забезпечення реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу», покращення можливості доступу до безкоштовних правових послуг для жителів малих громад і віддалених районів областей-учасниць проєкту. Проєкт передбачав створення на базі бібліотек (ОУНБ та центральних районних, міських бібліотек) центрів з надання дистанційної безоплатної правової допомоги при виїзній громадській приймальні Головного управління юстиції. Дистанційний пункт доступу до безоплатної правової допомоги – це точка доступу до безоплатної правової допомоги, що функціонує на постійній основі за визначеним графіком у приміщенні установи, організації, закладу для громадян, які мають потребу в безоплатній правовій допомозі, але з різних причин (географічна віддаленість, відсутність вільного часу тощо) не мають можливості оперативно звернутися до місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Наприклад, у Волинській області на базі ДОУНБ ім. Олени Пчілки створено центр з надання дистанційної безоплатної правової допомоги при виїзній громадській приймальні Головного управління юстиції у Волинській області та відповідних пунктів у центральних районних (міських) бібліотеках області [3].

Надання безоплатної правової допомоги в рамках цього проекту здійснюється працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцями в галузі права в режимі онлайн громадянам, які проживають у віддалених селах і містах, з використанням сучасних засобів зв'язку (скайп-зв'язок) та технічного оснащення бібліотек. Скайп-сеанси прийому громадян і надання фахових консультацій юристами здійснюються відповідно до тематики та графіка, затверджених керівниками проекту [графік передбачає визначення дати, даних фахівця (з посадою та контактним телефоном)] та тематичної спрямованості правової допомоги. Теми консультацій найрізноманітніші: визнання правочинів недійсними; законодавство про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; право на безоплатну вторинну правову допомогу; питання захисту прав людини; права одиноких матерів та батьків; вчинення нотаріальних дій; захист прав релігійних організацій; питання реєстрації права власності; питання виконання судових рішень; відповідальність за невиконання вимог законів України «Про звернення громадян» [20] «Про доступ до публічної інформації» [21].

Загальнонаціональний проект «Бібліотеки як центри підтримки громад в умовах воєнної загрози: особливості та потреби організації надання послуг внутрішньо переміщеним особам (ВПО)», ініційований Міністерством культури України за участі Української бібліотечної асоціації, передбачає надання бібліотеками послуг з надання інформації гарячих урядових ліній з питань працевлаштування, житла, правового захисту, медичних послуг і безкоштовного доступу до Інтернету людям, які прибули з Донецької, Луганської областей та АР Крим.

Корисним видається досвід бібліотек, що долучилися до проекту «Моя нова поліція: громадська підтримка реформи Національної поліції» (<http://patrol.police.gov.ua/ru/project/moya-nova-politsiya-gromadska-pidtrymka/>). Зазначений проект, до участі у якому запрошені публічні бібліотеки, реалізовувався 2015–2016 рр. Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX/Україна) у партнерстві з Міністерством внутрішніх справ України, Міжнародною організацією з розвитку права (IDLO) за фінансової підтримки Бюро з міжнародної боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності Держдепартаменту США (INL). Бібліотеки як сучасні інформаційні центри, які кваліфіковано

надають інформацію громадам, було залучено до інформаційної кампанії, поширення достовірної інформації та організації заходів для безпосередньої комунікації громадян та місцевої поліції. Проектом було передбачено забезпечення бібліотек ресурсами для проведення інформаційно-освітніх заходів і налагодження контактів між місцевими ЗМІ та поліцейськими прес-службами.

У кожній з областей, де стартувала реформа поліції, було запрошено бібліотеку обласного/національного рівня, центральну міську бібліотеку і декілька філій. До уваги бралися успішність співпраці бібліотек у попередніх ініціативах «Бібліомосту», умотивованість бібліотекарів, та величина населених пунктів з тим, щоб охопити проектом якомога більшу частину населення ⁷. Проект дав змогу створити своєрідні комунікаційні майданчики для налагодження взаємодії не лише між поліцією та громадою, а й місцевими ЗМІ та прес-службами патрульної поліції (mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article).

Проект Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців реалізації конституційних прав», що діяв за фінансової підтримки Посольства США в Україні, передбачав проведення тренерами регіональних тренінгових центрів для бібліотекарів у кожній області України циклу із шести вебінарів, що були орієнтовані на навчання громадян України віком від 18 років більш ефективно реалізовувати своє виборче право. Метою проекту було запровадження нової бібліотечної послуги для користувачів, що передбачало організацію та проведення циклу тематичних вебінарів, спрямованих на отримання знань про механізми реалізації

⁷ З огляду на ці критерії, участь у проекті взяли такі бібліотеки: Національна парламентська бібліотека України, м. Київ; Публічна бібліотека ім. Лесі Українки для дорослих та 4 бібліотеки-філії, м. Київ; Дніпровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія, м. Дніпро; Центральна міська бібліотека ім. Лесі Українки та 4 бібліотеки-філії, м. Дніпро; Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова, м. Миколаїв; Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих та 4 бібліотеки-філії, м. Миколаїв; Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Грушевського, м. Одеса; Центральна міська дитяча бібліотека ім. А. Гайдара Одеської ЦБС для дітей та 4 бібліотеки-філії, м. Одеса; Харківська обласна універсальна наукова бібліотека, м. Харків; і Центральна міська бібліотека ім. В. Г. Белінського ЦБС Дзержинського району та 4 бібліотеки-філії, м. Харків.

конституційних прав громадян під час виборів. Завдяки реалізації цієї ініціативи було досягнуто зростання поінформованості громадян щодо розуміння виборчого процесу як реалізації прав та свобод людини (не виходячи з дому).

Євроінтеграційний прогрес актуалізує просвітницькі проекти щодо ЄС. Так, за ініціативи та підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у Дніпровській, Закарпатській, Івано-Франківській і Кіровоградській ОУНБ створено центри європейської інформації (ЦЕІ). Поява їх зумовлена потребою у підвищенні обізнаності громадськості про різні аспекти європейської інтеграції. Відповідно, мета діяльності ЦЕІ – надання широкого доступу до інформаційних ресурсів з питань європейської інтеграції та поширення знань про засади функціонування Європейського Союзу, діяльність керівних інституцій ЄС, відносини між Україною та ЄС, політику європейської інтеграції України, європейські цінності. У ЦЕІ можна замовити й отримати в безкоштовне користування літературу з питань європейського права чи економіки країн ЄС.

Іншим напрямом роботи в контексті бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є реалізація завдань електронного урядування – як на рівні консультаційних послуг з окремих питань, так і через участь у масштабних проектах із міжнародною участю. Зокрема, у 2013 р. на Вінниччині, Волині та Івано-Франківщині було реалізовано Всеукраїнський проект «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування», метою якого було визначено спрощення доступу населення до урядових служб за допомогою всесвітньої мережі. Під час реалізації проекту були проведені тренінги з електронного урядування, зокрема е-врядування, е-уряду, е-демократії та е-послуг, які здійснювались через Інтернет. Навчання реалізовувалось на базі тренінгових центрів ОУНБ та центрів підвищення кваліфікації державних службовців, керівників державних підприємств, установ і організацій та передбачало проведення тренінгів для представників громадських організацій, користувачів бібліотеки, представників влади, вчителів і бібліотечних працівників області.

Поширення інформації про наявні послуги електронного урядування національного, регіонального та місцевого рівнів серед різних груп населення здійснюється також громадськими інформаційними центрами, які створені в рамках проекту «Громадські інформаційні центри у Вінницькій, Закарпатській, Львівській і Рівненській областях», які працюють

у режимі 24/7 за фінансової підтримки програми «Бібліоміст» (<https://www.slideshare.net/fytija/247-47826944>). У центрах систематизуються національні електронні інформаційні ресурси і електронні послуги органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Метою проекту також є розвиток мережі 20 інформаційних центрів громад на базі локальних НУО, сільських бібліотек за активної участі громад та органів місцевого самоврядування на рівні малих містечок та сіл чотирьох областей України. Тут можна отримати доступ до достовірної та неупередженої публічної інформації, інформаційні та адміністративні послуги юридичним і фізичним особам електронними засобами в інтегрованому вигляді за допомогою мережі Інтернет. Центри надають допомогу у вирішенні ряду питань, що потребують комунікації громадян із державними установами та відомствами: питання зайнятості, отримання освіти, оформлення документів тощо.

На місцевому рівні бібліотеки допомагають у створенні персонального інформаційно-фінансового ресурсу для громадян: пропонують допомогу в оформленні податкової та фінансової звітності платника податків в електронній формі на сайті Міністерства доходів і зборів України; перевірки свідоцтва платника єдиного податку на сайті Міністерства доходів і зборів України; подання декларації про майновий стан і доходи фізичної особи – підприємця та громадянина в електронному вигляді на сайті Міністерства доходів і зборів України тощо.

Яскравим прикладом історії успіху є реалізація проекту «Українська Мережа громадянської освіти». З 1999 р. проект реалізує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). На першому етапі було створено інформаційну мережу (веб-сторінки, списки розсилки Ukcivnet), видання інформаційного бюлетеня, організовано публікації, семінари, конференції та інші події. На базі створеної/розширеної мережі жителі міст, де діють пункти доступу, отримали можливість брати участь в управлінні муніципальним життям, звертаючись через засоби телекомунікації до органів міської влади. Завдяки проекту «Українська мережа громадянської освіти» (<http://osvita.khpg.org/index.php?id=978209611>) були автоматизовані та забезпечені доступом до мережі Інтернет майже всі районні й міські бібліотеки областей, охоплених проектом.

Узагальнюючи зібрані та проаналізовані матеріали веб-сайтів бібліотек відзначимо, що серед напрямів здійснення бібліотечно-інформа-

ційного обслуговування правовими ресурсами слід виділити традиційну роботу з надання доступу до бібліотечного фонду та її трансформації, зумовлені розвитком і впровадженням у бібліотечне обслуговування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема формування електронних бібліотек, комплексних електронних ресурсів, забезпечення віддаленого доступу до передплачених видань. Навігація інформаційними ресурсами здійснюється за декількома напрямками: орієнтація користувачів у тих ресурсах, що задовольняють їхні громадські права на інформацію, створення віртуальних «книжкових полиць» із оновлюваними тематичними добірками, віртуальних виставок тощо. Бібліотеки, особливо регіональні різних рівнів, доволі часто виконують роль комунікаційних майданчиків та сприяють безпосередній комунікації влада – громадяни, влада – бізнес тощо.

Що ж до специфіки структурних підрозділів, покликаних здійснювати бібліотечно-інформаційне обслуговування правовими ресурсами, то, констатувавши їх різноманітність, можна систематизувати як власне бібліотечні підрозділи: сектори або центри правової інформації, патентно-технічні відділи, так і партнерські структурні одиниці, як от пункти доступу громадян до інформації органів державної влади (проект, яким опікується УБА), громадські юридичні приймальні, інформаційно-консультаційні центри, юридичні лекторії і клуби.

Бібліотеки залучаються до національних проектів з інформування громадськості про впровадження реформ та забезпечення громадської підтримки реформ. Описана вище участь у державних, регіональних, грантових чи змішаних проектах, що об'єднують діяльність багатьох бібліотек та органів влади, громадських та міжвідомчих організацій, є важливою й перспективною складовою роботи з бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами. Причому залучення державних коштів чи міжнародних грантів для певних проектів часто, хоча й не завжди має результатом функціонування проекту після завершення грантової донорської підтримки за рахунок напрацьованих механізмів. Тож така співпраця є перспективною, особливо в умовах обмеженого фінансування бібліотек.

Література

1. *Вилегжаніна М.* Задоволення інформаційних потреб користувачів у правовій інформації / М. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2009. – № 4. – С. 18–21.
2. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені К. А. Тімірязєва [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.library.vn.ua/>. – Назва з екрана.
3. Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.oupb.lutsk.ua/>. – Назва з екрана.
4. *Горовий В.* Наукова бібліотечна діяльність у контексті забезпечення інформаційного суверенітету / В. Горовий // Бібл. вісн. – 2011. – № 1. – С. 3–7.
5. *Горовий В.* Особливості тенденцій впливу на комплектування фондів бібліотек у контексті розвитку глобальних інформаційних процесів / В. Горовий // Україна: події, факти, коментарі. – 2004. – № 3. – С. 68–81.
6. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.
7. *Гранчак Т.* Роль інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек України в сучасному демократичному процесі / Т. Гранчак // Україна в глобалізованому світі : зб. наук. пр. – Київ, 2007. – С. 143–150.
8. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.lib.dp.ua/>. – Назва з екрана.
9. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняк [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.biblioteka.uz.ua/>. – Назва з екрана.
10. *Іванова Н.* Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань [Електронний ресурс] / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 81–87.
11. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://lib.if.ua/>. – Назва з екрана.
12. Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток : [монографія] / Онищенко О. С. [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 203 с.

13. Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/>. – Назва з екрана.

14. Наукова бібліотека Національного Університету «Одеська юридична академія» [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://library.onua.edu.ua/uk/>. – Назва з екрана.

15. Наукова бібліотека Національного юридичного Університету Ярослава Мудрого [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://library.nlu.edu.ua/>. – Назва з екрана.

16. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/>. – Назва з екрана.

17. Національна юридична бібліотека НБУВ [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/>. – Назва з екрана.

18. Пестрецова О. Бібліотечні центри правової інформації: досягнення і перспективи діяльності [Електронний ресурс] / О. Пестрецова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 540–548.

19. Половинчак Ю. Бібліотечні об'єднання як чинник формування єдиного бібліотечного простору / Ю. Половинчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 58–68.

20. Про звернення громадян: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.

21. Про доступ до публічної інформації: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. – Назва з екрана.

References

1. Vylehzhaniina, M. (2009). *Zadovolennia informatsiinykh potreb korystuvachiv u pravovii informatsii* [Satisfaction of information needs of users of legal information]. *Bibliotekna planeta – Library Planet*, no. 4, pp. 18–21. Kyiv [in Ukrainian].

2. Vinnytska oblasna universalna naukova biblioteka imeni K. A. Timiryazyeva [Timiryazev Vinnytsia Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.library.vn.ua/> [in Ukrainian].

3. Volynska oblasna universalna naukova biblioteka im. Oleny Pchilky [Olena Pchilka Volyn Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.ounb.lutsk.ua/> [in Ukrainian].

4. Horovyi, V. (2011). Naukova bibliotekna diyalnist u konteksti zabezpechennya informatsiynoho suverenitetu [Scientific library activity in the context of ensuring information sovereignty]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, no. 11, pp. 3–7 [in Ukrainian].

5. Horovyi, V. (2004). Osoblyvosti tendentsiy vplyvu na kompletuvannya fondiv bibliotek u konteksti rozvytku hlobalnykh informatsiynykh protsesiv [Features of tendencies of influence on completing of funds of libraries in the context of development of global information processes]. *Ukrayina: podiyi, fakty, komentari – Ukraine: events, facts, comments*, no. 3, pp. 68–81 [in Ukrainian].

6. Hranchak, T. (2012). Biblioteka i politychna komunikatsiia [Library and political communication]. Kyiv: NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

7. Hranchak, T. (2007). Rol informatsiyno-analitychnykh struktur naukovykh bibliotek Ukrayiny v suchasnomu demokratychnomu protsesi [Role of information and analytical structures of scientific libraries of Ukraine in modern democratic process]. *Ukrayina v hlobalizovanomu sviti – Ukraine in the Globalized World*, pp. 143–150.

8. Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka imeni pervouchyteliv slovyanskykh Kyryla i Mefodiya [Kyryla i Mefodiya Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.lib.dp.ua/> [in Ukrainian].

9. Zakarpatska oblasna universalna naukova biblioteka im. F. Potushnyaka [Potushnyak Zakarpatska Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.biblioteka.uz.ua/> [in Ukrainian].

10. Ivanova, N. (2010). Suchasni bibliotekni ustanovy v protsesi poshyrennia pravovykh znan [Modern library institutions in the dissemination of legal knowledge]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 26, pp. 81–87. Kyiv [in Ukrainian].

11. Ivano-Frankivska oblasna universalna naukova biblioteka im. I. Franka [Ivano-Frankivsk Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://lib.if.ua/> [in Ukrainian].

12. Onyshchenko, O. S. et al. (2013). Informatyzatsiia i modernizatsiia sotsiokulturnoi sfery suspilstva: vzaiemodiia ta rozvytok [Informatization and modernization of social and cultural spheres of society: interaction and development]. Kyiv [in Ukrainian].
13. Kirovohradska oblasna universalna naukova biblioteka imeni D. I. Chyzhevskoho [Chyzhevskiy Kirovohrad Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://library.kr.ua/> [in Ukrainian].
14. Naukova biblioteka Natsionalnoho Universytetu «Odeska yurydychna akademiya» [Scientific library of the National University «Odessa Law Academy»]. Retrieved from <http://library.onua.edu.ua/uk/> [in Ukrainian].
15. Naukova biblioteka Natsionalnoho yurydychnoho Universytetu Yaroslava Mudroho [Yaroslav Mudryi Scientific Library of the National Law University]. Retrieved from <http://library.nlu.edu.ua/> [in Ukrainian].
16. Natsionalna biblioteka Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho [Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine]. Retrieved from <http://www.nplu.org/> [in Ukrainian].
17. Natsionalna yurydychna biblioteka NBUV [National Law Library]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. Pestretsova, O. (2013). Bibliotechni tsentry pravovoi informatsii: dosiahnennia i perspektyvy diialnosti [Library Centres of Legal Information: achievements and prospects]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, pp. 540–548. Kyiv [in Ukrainian].
19. Polovynchak, Iu. (2014). Bibliotechni obiednannia yak chynnyk formuvannia yedynoho bibliotechnoho prostoru [Library Association as a factor of the formation of a single library space]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 58–68. Kyiv [in Ukrainian].
20. Zakon Ukrayiny «Pro zvernennya hromadyan» [The law of Ukraine «On appeals of citizens»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
21. Zakon Ukrayiny «Pro dostup do publichnoyi informatsiyi» [The Law of Ukraine «On Access to Public Information»]. – Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.06.2017.

Olga Pestretsova,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

**Library and Information Service on Providing Access to Legal Resources
(Ukrainian Libraries Experience)**

Article deals with the role of libraries in providing the legal resources service through informational technologies. The focus is on the most common forms of legal informing on example of national libraries. The choice of libraries for the study was grounded by their activity, presentation and constant updating of information and news on the sites.

Specificity of structural units designed to perform legal library services is analyzed. The system projects of regional and national importance, aimed at creating legal awareness and access to legal information and advice are described.

Keywords: library, legal information, e-government, library projects, information resource (website).

Ольга Пестрецова,

мл. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

**Библиотечно-информационное обслуживание правовыми ресурсами
(опыт отечественных библиотек)**

В статье рассмотрена роль библиотек в обслуживании правовыми ресурсами с помощью библиотечно-информационных технологий. Определены наиболее распространенные формы и направления осуществления правового информирования на примере отечественных библиотек, выбор которых для исследования обусловлен активностью их работы, системностью представления их в информационном пространстве, постоянным обновлением информации и новостями на сайте.

Проанализирована специфика структурных подразделений, призванных осуществлять правовое библиотечное обслуживание. Описаны системные проекты регионального и общегосударственного значения, направленные на формирование правовой культуры и расширение доступа к юридическому информированию и консультированию.

Ключевые слова: библиотека, правовое информирование, е-управление, библиотечные проекты, информационный ресурс (веб-сайт).